

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA UNINGI KUNDAGI O'RNI

Shamsiddin Qayumi

*Afg'oniston fuqarolarini o'qitish
talim markazi talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bugungi kun ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Texnologiya, pedagogika, metod, tizm.*

Jamiyat rivojidagi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot ishlab chiqarishni texnologiyalashirishga olib keladi. Hozirgi davrda texnologiyalashirish jarayoni hayotimizga shiddat bilan kirib kelmoqda. Texnologiyalashtirish ob'ektiv jarayon bo'lib, ishlab chiqarishning barcha sohalariga kirib boradi, ular evolyutsiyasining yangi vazifalarini sifatli hal etilishiga asos soladi. Texnologiyalashirish tushunchasini bevosita pedagogik jarayonlar bilan bog'lasak, u holda ta'lim- tarbiya qonimiyatlarini amalga oshirish, ularning yangi qonuniyatlarining o'ziga xos qirralarini kashf etish asosida umumiy maqsadga erishish- ijobiy sifat o'zgarishlariga ega bo'lgan barkamol avlod shaxsini shakllantirish tushuniladi. Yoki pedagogik texnologizatsiyani shaxsda yangi sifat o'zgarishlarini loyihalovchi, kutilajak natijani kafolatlovchi, ta'lim- tarbiyani tashkil etish, boshqarish va amalga oshirishning tizimli jarayoni, deb tushunish mumkin. Texnologiya tushunchasi "Texnologiya"- grekcha "techne" so'zidan olingan bo'lib, mahorat, hunar va "logos"- tushuncha, ta'limot ma'nosini anglatadi. Texnologiya samarali vositalar yordamida ishlab chiqarishda mahsulotning sifat o'zgarishiga olib keluvchi tizimli usullar yig'indisidir. Pedagogik texnologiya ta'lim modellarini optimallashtirish maqsadida, inson va texnika resurslari va ularning o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda butun o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yaratish, qo'llash va aniqlashtirishning tizimli usulidir. (YUNESKO) "Pedagogik texnologiya- ta'lim maqsadlariga va shaxsning rivojlanishiga qaratilgan pedagogik faoliyatni mutassil ravishda rivojlantirish tizimini loyihalashdir" (N.Azizxo'jaeva). Pedagogik texnologiyalar ta'lim- tarbiya jarayoniga o'ziga xos bo'lgan innovatsion yondashuvdir. U pedagogikada ijtimoiy- muhandislik tafakkurining ifodasi, o'qitish, tarbiyalash jarayonini ma'lum darajada standart holatga solib, «Ajurli arra» metodi. Ajur frantsuzcha "ajour" so'zidan olingan, "bir yoqdan ikkinchi yoqqa o'tgan, ikki tomoni ochiq" degan ma'noni anglatadi. Bu metoddan foydalanish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi: talaba-o'quvchilardan 4-5 kishilik kichik guruhlar tashkil etiladi; talaba-o'quvchilarga beriladigan topshiriq va ularni bajarishda foydalaniladigan matnli materiallar bir necha asosiy qismlar (masalan, reja asosida bir nechta mavzuchalar) ga qirqiladi; mavzuchalar va ularga doir matnli materiallar paketi kichik guruhlarning har bir a'zosiga tarqatiladi;

kichik guruh a'zolari matnli materiallardan foydalanib topshiriqni bajarishga kirishadilar;

kichik guruhlarning yaxshi o'zlashtiruvchi a'zolaridan ekspert gumhi tashkil etiladi;

ekspert guruhi a'zolari qo'llaridagi topshiriqlarni xamkorlikda muhokama qilishib, boshqalarga o'rgatish rejasini egallashadilar;

ekspertlar o'zlarining dastlabki kichik guruhlariga qaytishib o'rganganlarini boshqa sheriklariga o'rgatishadi.

O'qitishga bunday yondashilganda talaba-o'quvchilarning xamkorlikda ishlariga va katta hajmdagi o'quv materiallarining o'zlashtirilishiga erishiladi.

Bu metoddan foydalanuvchi pedagog talaba-o'quvchilarga taqdim etilgan topshiriqni bajarishga doir materiallarni kunt bilan o'rganishni, birgalikda muhokama etishni, savol-javob qilishni, o'rganganlarini boshqalarga o'rgatishlari zarurligini oldindan aytadi.

«Sinektika» metodi. Bu metod amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlari uchun qulay bo'lib, "aqliy hujum" metodiga yaqin. Bunda talaba darsda qo'yilgan muammoni hal qilish yuzasidan analogiyaga asoslangan holda o'z fikrlarini, qarashlarini olg'a suradi. Bunda analogiya bevosita, shaxsiy, ramziy va xayoliy bo'lishi mumkin.

«Dumaloq stol» metodi. Bu metod amaliy mashg'ulot uchun qulay. Bunda o'qituvchi tomonidan bitta savol yozilgan varaq kichik guruhga taqdim etiladi.

Talabalar o'zlarining ismi-shariflari va savolga javoblarini yozib, varaqni yonidagi talabaga uzatadi. Shu tarika yozilgan javoblar yig'ishtirib olinib, talabalar ishtirokida noto'g'rilari o'chirib chiqiladi va natijalar baholanadi.

«Ruchka stol ustida» metodi. Bu metod amaliy mashg'ulot uchun ko'lay. Savolga o'zining javob variantini yozgan kichik guruhdagi talaba ruchkasini stol ustiga ko'yib varaqani yonidagi sherigiga uzatadi. Savolga javob yoza olmagan talaba ruchkasini stolga qo'ymaydi.

Bir nechta kichik guruhlardagi talabalarning qo'yilgan bir xil savolga javoblari yig'ishtirib olinib birgalikda muhokama qilinadi. Bu metod afzalliklari: o'qituvchi mashg'ulotga kim tayyor emasligini ko'rib turadi; mashg'ulotga tayyorlanmagan talaba og'zaki muhokama paytida ko'rib chiqilayotgan mavzu yuzasidan anchagina foydali bilimlar oladi; bu metod kichik guruhda olib boriladigan ish bo'lib, talaba intizomini mustahkamlaydi va ularni jipslashtiradi, chunki o'zining javob varianti ustida uzoq o'ylab o'tiradigan talaba butun guruhga ajratilgan vaqtni sarflab yuboradi.

Shuningdek talaba mashg'ulotga tayyor bo'lmasa, bunda ham guruhga pand beradi; talabalar o'z javoblarini ikki marta, ya'ni yozma ish paytida va og'zaki muhokama vaqtida tahlil qilib chiqishadi.

«Rotatsiya» metodi. Bu metod mashg'ulot mavzuini har bir kichik guruh alohida-alohida muhokama qilib chiqishi, yozganlarini butun jamoa bo'lib tahlil qilib ko'rishi uchun qo'llaniladi va quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi;

dars mavzusi bo'yicha topshiriqlar (masalan, rejadagi mavzular) plakatlarga yozilib doskaga osib qo'yiladi;

topshiriqlar soni uchta bo'lsa, talaba-o'quvchilar ham shuncha kichik guruhlariga ajratiladi va guruhchalar nomerlanadi;

kichik guruhlar o'zlarining nomerlariga mos nomerdagi topshiriqni va uni bajarishda foydalaniladigan yozma ma'lumotlar paketini oladi;

kichik guruhlar o'zlariga taqdim etilgan materiallarni hamkorlikda o'rganishib topshiriqqa javoblarini yozishadi;

javoblar kichik guruhdagi husnixati chiroyli bir talaba-o'quvchi tomonidan yoziladi;

topshiriqlarga yozilgan javoblar varag'i, ma'lumotlar paketi kichik guruhlararo almashtiriladi va qo'shimcha qilinadi, biroq javoblarning takrorlanishiga yo'l qo'yilmaygan;

javoblar qaysi kichik guruhniki ekanligi ajralib turishi uchun ularga har xil rangdagi flamasterlardan foydalanish tavsiya etiladi.

«Davra suhbati» metodi. Davra suhbati- talabalar o'rtasida va kichik guruhlarda aylana stol atrofida o'z fikr- mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o'qitish usulidir.

Davra suhbati usuli qo'llanganda stol- stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir talabaning bir- biri bilan "ko'z aloqasi"ni o'rnatib turishga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir.

Og'zaki davra suhbatida o'qituvchi mavzuni boshlab beradi va talabalardan ushbu mavzu bo'yicha o'z fikr- mulohazalarini bildirishlarini so'raydi va aylana bo'ylab har bir talaba o'z fikr- mulohazalarini og'zaki bayon etadilar. So'zlayotgan talabani barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama kilish lozim bulsa, barcha fikr — muloxazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa talabalarining mustaqil fikrlashishiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Yozma davra suhbatida ham stol—stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir talabaga konvert qog'ozi beriladi. Har bir talaba konvert ustiga ma'lum bir mavzu bo'yicha o'z savolini beradi va yonidagi talabaga uzatadi. Konvertni olgan -talaba o'z javobini qog'ozga yozib, konvert ichiga solib qo'yadi va yonidagi talabaga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo'ylab harakatlanadi. Yakuniy qismda barcha kotsvertlar yig'ib olinib, tahlil qilinadi.

Davra suhbati usulining afzalliklari:

o'tilgan materialni yaxshi esda qolishiga yordam beradi;

barcha talabalar o'zaro muloqotda bo'ladilar;

har bir talaba o'zining ishtirok etish mas'uliyatini his etadi;

Uning optimal loyihasini tuzish bilan bog'liq tushunchadir. Jumladan, o'qitishning vazxonlik usulilaridan voz kechib, kompyuterlar, ta'limning texnik vositalari yordamida o'qitish, o'quvchining bilish faoliyatining boshqaruvchisi, tashkilotchisi, maslahatchisi, yakuniy natijaga erishishga yo'lovchi-o'qituvchi, ustoz rahbarligida o'quvchilarning ko'proq mustaqil faoliyatini tashkil etish va eng muhimi o'qituvchining deyarli bir xil natijaga erishish imkoniyatining mavjudligidir. Ayniqsa, o'qitishga yagona davlat ta'lim standartlari

joriy etilgan, jahonning barcha davlatlari andozalari talabiga javob bera oladigan mutaxassislar tayyorlashning hozirgi davrida keyingi holat alohida ahamiyat kasb etadi.

O'quv jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilganda ta'lim maqsadlari belgilanadi yoki loyihalanaadi, kutilayotgan yakuniy natija- ijobiy sifat o'zgarishi kafolatlanadi, o'quv jarayonining takrorlanuvchi sikli yaratiladi, tezkor qaytuvchi aloqa vujudga keladi, o'quv maqsadlari, o'quv jarayoniga kerakli tuzatishlar kiritilib borilaveradi.

Pedagogik jarayonni tafakkur asosida standartlash loyihasi g'oyasi XVI asrda yashagan slavyan pedagogi Ya.O.Komenskiy tomonidan ilgari surilgan edi. U o'zining "Buyuk didaktika" deb nomlangan mashhur asarida ta'lim- tarbiya jarayonini bir qolipga solmoqchi bo'lganki, unda "har bir usul va narsalar vaqt jihatidan" shunday joylashtirilishi kerak ediki, "butun pedagogik jarayon yaxshi sozlangan soat kabi bexato yurishi kerak" edi. Buyuk pedagog Ya.O.Komenskiy etmagan orzuga XX asr pedagoglari etib, pedagogik texnologiyalar yaratishdi.

XXI asrda bu ijtimoiy voqelik innovatsion pedagogik texnologiyalar nomini olib, butun dunyo pedagoglariga dasturamal bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Amaliyotda qo'llanilayotgan pedagogik texnologiyalarni umumlashtirib, quyidagicha turkumlash mumkin.

insonparvarlik va demokratik pedagogik munosabatga asoslangan pedagogik texnologiyalar (shaxsiy munosabatni shakllantirish, yakka holdagi yondoshuv, demokratik boshqaruv, insonparvarlikka yo'naltirilgan texnologiyalar)

ta'lim oluvchilarni faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar (o'yinli texnologiyalar, muammoli o'qitish, kommunikativ o'qitish texnologiyalari kabi)

o'qitish jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishga asoslangan pedagogik texnologiyalar (dasturli o'qitish, differentsiyali o'qitish texnologiyasi, yakka holda o'qitish, istiqbolli o'qitish, guruhli va jamoali o'qitish texnologiyasi, axborotli texnologiya kabi)

o'quv materialini metodik taqqoslashtirish va didaktik rekonstruksiya qilishda pedagogik texnologiyalar. (aqliy harakatni shakllantirishning tartibli texnologiyasi, didaktik birlikni mustahkamlash texnologiyasi va boshqalar).

xalq pedagogikasiga asoslangan texnologiyalar.

Musiqiy ta'lim tarbiya jarayonida kompyuter texnologiyasining o'rni

Musiqiy qobiliyatlar bir butun jarayon ko'rinishida rivojlanayotgan bo'lsada, shunga qaramay har bir qismni ketma-ketlikda qanday shakllanishi yoki konkret musiqiy asar misolida ko'rib chiqishimiz mumkin.

Kuyni xis qilish va tovush balandligini eshitishni rivojlanishini ketma-ketligi. Asarni eshitish jarayonida registlar ifodaligini mohiyatini anglash (misol uchun "Bahor vals" va "Andijon polkasi")

Ritm xissiyotini rivojlanish ketma-ketligi. Musiqada metr qismlarini bir meyorida tarqalishini qayta tiklash va tinglash (musiqa ostida xarakat qilish, oddiy musiqa asboblarida chalish).

Musiqiy shakl xissiyotini (butunlik xissiyoti) rivojlantirish ketma-ketligi.

Shakl xissiyoti bu erda elementar musiqiy tuzilishlar haqida musiqa eshitishni shakllanishini kompleks ko'rinishi nazarda tutiladi va ifodalilik vositalari, qismlarni kompazitsion bir butunlikda qabul qilinadi.

Bunda bolalar e'tiborini ashulalardagi musiqa tilini elementlarga (bo'laklarga) qaratish zarur; bu bilan birga nota yozuvlari bolalar musiqa asboblari yordamida sodda xarakterlarini qo'llash tavsiya etiladi.

Bolalarda musiqiy davrni bosqichlarga bo'lish hissini kuchaytirish, musiqa ostida harakat qilish, bolalar musiqa asboblari chalishni taklif etish, ashula va pesalarni musiqa bilan kuzatish (misol uchun ritmik to'xtash, yoki ularni boshlanishini aniq jumlar bilan belgilash) maqsadga muvofiqdir.

Tinglash uchun pesalarni o'quvchilarni o'qituvchi bilan birgalikda ijro etishda ifodalilik ustida ish olib borishda asosiy kulminatsiya, musiqa va kuyni his etishni kuchaytirish ishlarini olib borish tavsiya etiladi. Asarni ijro etganda va tinglaganda ularni mazmuniy ifodaliligi rivojlantirishda (qaytarish- takrorlash, variatsiyalash, keskin farq qiluvchanlik) his etishni kuchaytirish ishlarini olib borish va shakllantirish. Intonatsiyani ifodali mazmunini, uni musiqiy "bayonida" tutgan asosiy o'rni haqidagi taassurotlarini shakllantirish.

Intonatsiya haqidagi taassurotlarni musiqiy fikrni bayon etish (tanish ashulaga bastalangan kuyni variatsiyalarni oddiy musiqiy asboblarda ijro etish misolida) haqidagi ong, tafakkurni shakllantirish.

Musiqiy obrazni, hayotiy ko'rinishlarni musiqa vositalari orqali aks ettirishni (misol uchun xalq kuylaridagi -hajviyalar) shakllantirish.

Musiqiy asarlarni mazmun yuklamasi va tuzilishi haqidagi tassurotlarni shakllantirish:

bir obrazni ko'rsatuvchi (misol uchun "Paxtaoy" ashulasi), bir musiqiy fikrni bayon etuvchi bir qisimli shakl;

turli obrazlarni (to'ldiruvchi va qarama qarshi turuvchi) taqqoslash vositasi ko'rinishdagi oddiy ikki qisimli shakl; ikkinchi qismni mazmun jihatidan "ish nima bilan tugadi" savoliga javob berib, ustun turishi (masalan, B. Umidjonovning "Oqshomda" asari);

oddiy uch qisimli shakl; oxirgi qismlarni mazmun jihatdan ustun turishi; birinchi qismdagi obrazni 3-qismda tasdiqlanishi (misol uchun L. Betxovenning "Quvnoq", "G'amgin" asarlari)

band shakli bir qisimli yoki ikki qisimli musiqiy tuzilishni ko'p marta takrorlanishi; ashula repertuarini ifodali ijro etishda yoki o'rganish jarayonida band shaklini o'rganish; xor jamoalarni chiqishlari yozilgan tasmalarni tinglash;

rondo, referenni mazmunan yuklanishi, rondoda keskin qarama qarshilik printsiipi; "Dilorom", "Oshiq G'arib va Shoxsanam" operalari misolida rondo shakllarini ifodaliligini ochib berish;

o'zgaruvchanlik shakli; o'zgaruvchanlik mavzuni o'zgartiruvchi usul sifatida; janr xususiyatlarini o'zgartirish (misol uchun "Yallama yorim" o'zbek xalq bolalar ashulasi, "Oq terakmi ko'k terak" uyin va boshqalar)

Bu usullar mavzularni yaxshiroq eshitishga yoki taqqoslashga asarni bosh g'oyasini tushunishga va his qilishga yordam beradi. Shu tariqa, yuqorida bayon etilgan musiqiy qobiliyatlarni shakllanish ketma-ketligi quyidagi xulosalarni chiqarishga asos bo'la oladi:

yuqorida bayon etilgan ketma ketlik aniq bir mantiqiy aloqani shakllanishiga imkon yaratadi. Bu aloqa musiqa ijro etish majburiy bosqichlarini saqlab qolishga qaratilgan asosiy talablarni ta'minlab beradi. bo'lajak musiqa o'qituvchilarni ijodiy musiqiy qobiliyatlarini takomillashtiradi. musiqiy ijro paytida zamonaviy kompyuterlarni qo'llash imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.iqtidor.uz.
- 2.askinfo.uz.